

DOI: <https://doi.org/10.31318/2786-8877.7.2024.331693>

ДАВИДОВА О. М.

Національна музична академія України імені П. І. Чайковського. Кандидат мистецтвознавства, доцент, професор кафедри історії української музики та музичної фольклористики (Київ, Україна).

Davydova, Oksana. Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music. Candidate of Art Studies (PhD), Associate Professor, Professor at the Department of History of the Ukrainian Music and Musical Ethnology (Kyiv, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6484-6297>

© Давидова О. М., 2024.

ok.m.davydova@gmail.com

ГЕРМАН ЖУКОВСЬКИЙ.

ДВА ПОГЛЯДИ НА МУЗИЧНИЙ ТЕАТР

HERMAN ZHUKOVSKY.

TWO VIEWS ON THE MUSICAL THEATRE

Постать композитора Германа Жуковського (1913–1976) мало відома сучасним поціновувачам української музичної культури. Митець, творчість якого припала на середину ХХ століття, відомий своїми здобутками у багатьох музичних жанрах. Однак найбільш повно й багатогранно його талант розкрився у музично-театральній сфері.

Київську консерваторію закінчив спочатку як піаніст, а згодом, 1941 року, і як композитор у класі Л. Ревуцького. З початком Другої світової війни пішов у регулярну армію бійцем стрілецької дивізії: брав участь у боях, отримав контузію, був полонений. По закінченні війни, 1946 року, Герман Жуковський повернувся до активної творчої діяльності, яку поєднував з педагогічною в Київському музичному училищі імені Р. Глієра, згодом — в Київській консерваторії (до 1958 року).

Його творчий шлях припав на дуже складний період у соціально-політичному і культурному житті країни. Постанова ЦК КПРС 1948 року і подальша нищівна й абсурдна критика творчості багатьох талановитих композиторів не оминула і його. Дві його опери — «Честь» і «Від щирого серця» — зазнали безпідставної критики.

Творча діяльність Г. Жуковського повноцінно відродилась лише після подій 1956 року: XX з'їзду КПРС та початку хрущовської «відлиги». У 1957 році вийшла нова постанова ЦК КПРС «Про виправлення помилок постанови ЦК КПРС 1948 року «Про оперу Вано Мураделі “Велика дружба”».

Ці процеси вплинули і на творчість Г. Жуковського — він написав два показові твори: балет «Лісова пісня» (постановка 1961 року, Большой театр, Москва) і моноопера «Дружина солдата» (1967). У них утілено погляд композитора на музичний театр у його особливих жанрових проявах.

Балет **«Лісова пісня»** Г. Жуковський створив на замовлення художньої ради Большого театру, чим й зумовлені певні недоліки і проблеми як у музичному, так і сценічному втіленні. Нав'язаний Г. Жуковському лібретист — балетмейстер Михайло Габович, виконуючи вказівки керівництва театру, написав лібрето, у якому спотворено драму-феєрію Лесі Українки. Зосередившись на відтворенні фантастичного колориту п'єси, М. Габович не розкрив її глибинного філософсько-психологічного змісту. Композитор, створюючи музично-сценічне полотно, дотримувався лібрето, звертаючи увагу на форму, а не сутність твору. Особливо це відчувається в колористиці музичної мови, зокрема в «мерехтливих» тональних планах, вишуканих гармонічних зворотах, примхливій метроритмічній основі.

Відхід від основного змісту літературного першоджерела призвів до смислового переакцентування персонажів п'єси: на першому плані постали другорядні постаті — фантастичні. Показовим щодо цього є чортик Куць, який відіграє зовсім другорядну роль у драмі поетеси, а в балеті Г. Жуковський надає йому розгорнуту характеристику,

втрачаючи власне фантастичний колорит, наближаючись до народно-побутової жанровості. Це стосується й інших фантастичних істот, зокрема Перелесника. По-перше, він також втрачає свою фантастичність, а по-друге, його тема в балеті виражена вальсовістю, яка суперечить національній визначеності сюжету.

Увиразнення другорядних персонажів призвело до викривлення драматургічного конфлікту п'єси, вирішення якого поетеса пов'язує з його психологічною зумовленістю, вираженою словами «Я в серці маю те, що не вмирає». Натомість, у балеті Г. Жуковського наголошено на фантастичній і побутовій сферах. Система лейтмотивів, як один із найактивніших засобів симфонізації та динамізації драматичного конфлікту, не набула в балеті яскравого вияву. Саме тому музичні характеристики головних героїв не індивідуалізовані.

Отже, балет Г. Жуковського «Лісова пісня», незважаючи на цікаву, інколи художньо витончену музичну палітру, так і не набув популярності у сценічному втіленні. На заваді цьому стало передусім невіддале лібрето М. Габовича, що й визначило ідейно-образну і драматургічну невідповідність балету його літературній першооснові, не дало змоги загалом яскравій і колоритній музиці адекватно розкрити на сцені смисл літературного джерела.

Зовсім іншим, з художнього погляду, видається звернення композитора до жанру моноопери. Г. Жуковський — перший український митець, який утілював цей жанр у національній музичній культурі. Твір «**Дружина солдата**» композитор написав 1967 року, однак прем'єра відбулася 1974-го на сцені Харківського театру опери і балету імені М. В. Лисенка. Саме в 1960-ті в українській музиці поживається розвиток жанру опери, тому не випадковою є поява твору, який відкриває перед нею нові перспективи. Цю монооперу Г. Жуковський написав спеціально для соліста харківської опери Миколи Манойла на лібрето Лева Ошаніна й Віолетти Багмет, яка вже співпрацювала з композитором.

Структура опери — одночастинна композиція з логічним драматургічним розвитком: оркестровий вступ, пролог, центральний розділ, епілог. Провідну партію оповідача втілює баритоновий тембр, сприяючи народно-епічному трактуванню тексту. Характерна ознака опери — баладність, що виявляється у принципі контрастного зіставлення епізодів, різних за емоційними тонурами й часовими градаціями. Властивості баладної поетики тексту вплинули на епічну складову музичної мови твору. Використання прийомів ретроспекції стає одним із важливих факторів драматургічної побудови художнього полотна. Це потребує переважання речитативно-декламаційної мелодики, що цілком відповідає жанровим особливостям твору. Насичена емоційна палітра, витончені психологічні нюанси є складниками виразної музичної мови твору. Драматургічній єдності і стрункості форми сприяє і лейтмотивна система музичних характеристик.

Отже, моноопера Г. Жуковського «Дружина солдата» виявила інший, більше властивий композитору аспект утілення музично-сценічного жанру. Вдале лібрето, вільний вияв власного художнього бачення й образного наповнення дали митцю змогу повною мірою розкрити творчий потенціал і професіоналізм, індивідуальність художнього мислення.